

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихомиров Ю.А., Котелевская И.В. Правовые акты. -М.: Издание г-на М.Ю. Тихомирова, 1999 -381 с.
2. Иваненко В.А., Иваненко В.С. Социальные права человека и социальные обязанности государства: междуна-родные и конституционные правовые аспекты. -СПб.: Изд-тво "Юридический центр Пресс", 2003 -404 с
3. Бержель Ж.-Л. Общая теория права. -М.: Издатель-

ский дом NOTA BENE, 2000. -576 с.

4. Смолярчук В.И. Источники советского трудового права. -М.: Юрид. лит., 1978 -94 с.

5. Данилов С.О. Деякі концептуальні засади гармонізації законодавства України // Проблеми і перспективи розвитку та реалізації законодавства України: Тези доп. і наук. повідомлень наук.-практ. конф. -Київ, 2001 -С 135-136.

Надійшла до редколегії 01.07.2003

ЯРОШЕНКО О.Н. ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ИСТОЧНИКОВ ТРУДОВОГО ПРАВА
Рассмотрены проблемные вопросы определения источников трудового права и усовершенствования пра-вового регулирования нормотворческой деятельности в Украине.

***

JAROSHENKO O.N. LEGAL QUESTIONS OF DEFINITION OF SOURCES OF THE LABOR LAW
Problem questions of definition of sources of the labor law and improvement of legal regulation of creativity of norms of activity in Ukraine are considered.

М.М. ЯСІНОК

Білопільський районний суд Сумської області

УДК 347.931

ПРИНЦИПИ УСНОСТІ, БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ Й БЕЗПЕРЕРВНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ЇХ ВЗАЄМОДІЯ З ПРИНЦИПОМ ГЛАСНОСТІ І НЕОБХІДНІСТЮ ПОВНОГО ФІКСУВАННЯ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ

Розглянуті законодавчі вимоги щодо стану фіксування судового процесу технічними засобами.

Безпосереднє протоколювання процесуальних дій, здійснених в усній формі в судовому засіданні теоретично було пов'язане з необхідністю контролю за діяльністю нижчих судових інстанцій «Запис устних пояснень в протоколі древнее, чем фиксирование их в бумагах сторон. Последние проявляются вследствие неудобств, соединенных с записыванием чужой устной речи в самом заседании суда», - вказує К.І. Малишев [1, с.342].

Таким чином, судові засідання тисячоліттями фіксувались за допомогою письмових протоколів. Метою цього завжди було встановлення і закріплення істини по справі. І сьогодні для встановлення істини суд зобов'язаний прийняти всі необхідні міри для дослідження обставин справи, зокрема, і шляхом повної фіксації судового процесу технічними засобами. Тому повна фіксація судового процесу технічними засобами є однією з вагомих гарантій реалізації громадянами свого права на судовий захист. Вважаємо необхідним зазначити, що закріплене в Конституції Укра-

ни право фізичних та юридичних осіб на судовий захист і поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, знаходить свою реалізацію.

В практичній площині такі гарантії висвітлюються через призму принципів цивільного процесу, таких як змагальність, диспозитивність, законність, і знаходяться в тісному поєднанні з іншими принципами судового процесу – усності, безперервності та безпосередності.

Стаття 129 Конституції України пов'язує принцип гласності судового процесу з повною його фіксацією технічними засобами. Тобто усне, безпосереднє, безперервне спілкування суду зі сторонами, третіми особами, свідками, та експертами потребує точного, послідовного неупередженого закріплення.

Така вимога Конституції України знайшла своє відтворення в ст.198 ЦПК України, згідно якої на суд покладається завдання здійснення повного фіксування судового процесу технічними засобами. Слід зазначити, що при реалізації цього конституційного положення є певні труд-

нощі. Про це може свідчити аналіз роботи судів загальної юрисдикції у 2002 р. за даними судової статистики. Так, в цьому році з фіксуванням судового процесу технічними засобами в Україні розглянуто тільки 526 цивільних справ, із них апеляційними судами - 4. При цьому за цими ж даними судами розглянуто аж 1167646 цивільних справ і клопотань [2, с.50]. Мабуть справа не тільки в спроможності судової системи забезпечити відповідними технічними засобами проведення судових процесів, але й в належній процесуальній регламентації дій суду щодо технічного протоколювання судових процесів. Така необхідність випливає з того, що як ст.198 ЦПК України [3], ст.4⁴ Господарського процесуального кодексу України [4] так і ст.15 Адміністративного процесуального кодексу [5] України лише констатують, що судом здійснюється повне фіксування судового процесу технічними засобами, але в цих нормах не міститься відповіді на питання "Хто повинен здійснювати технічний запис судового процесу?" та "Яке процесуальне положення такої особи?" Законодавець відповідно до ст.198 ЦПК України вказав, що безпосереднє фіксування судового процесу покладається на суд. На нашу думку, така вказівка є не точною, так як суд повинен досліджувати лише докази по справі й приймати на їх підставі рішення. Якщо ж питання стоїть про складання письмового протоколу, який фіксує порядок проведення судового засідання та закріплює письмово усні пояснення учасників цивільного процесу, то ст.199 ЦПК України чітко дає відповідь на поставлене питання - "протокол складає секретар у судовому засіданні"

Хто ж фіксує цивільний процес технічними засобами в ході судового засідання? На нашу думку, це не інженер, чи спеціаліст, ми можемо лише говорити про те, що це "технічний секретар" - новий учасник процесу, який може бути відведений сторонами з підстав ст.19 ЦПК України. Означений технічний секретар здійснює в процесі лише технічні дії, направлені на фіксацію судового процесу технічними засобами. В зв'язку з цим ми пропонуємо доповнити ЦПК України статтю 198¹ такого змісту "Фіксування судового процесу технічними засобами провадиться технічними секретарями". В той же час необхідно підкреслити, що повна фіксація технічними засобами судового процесу не підміняє та не замінює повністю письмовий протокол. Законодавець це передбачив не випадково. Так, поряд з наявними перевагами звукозапису, порівнюючи з письмовою фіксацією процесу, тобто результатів допиту сторін, свідків, експертів, оглядом речових та письмових доказів в судовому засіданні, метод звукозапису має і деякі недоліки.

При використанні звукозапису безпосередньо фіксується багато зайвої незначної інформації, наприклад, багатослівність живої мови, повтори, жаргонна лексика тощо. Це викликає певні труднощі при ознайомленні судом з поясненнями сторін, свідків, висновків експертів при постановленні рішення, незручність при перевірці доказів в апеляційному чи касаційному судах, так як ознайомлення з

такою інформацією потребує значних витрат часу. Але все це спростовується при ознайомленні з письмовим протоколом, який є свого роду детальним конспектом отриманої під час судового засідання усної інформації. При цьому на аркуші паперу можна швидко віднайти потрібне місце. У фонограми ж така наочність відсутня.

Доцільність же письмової фіксації усних, безпосередніх свідчень учасників судового процесу з одночасним технічним їх фіксуванням обумовлена тим, що протокол і фонограма взаємно контролюють і доповнюють один одного, і в такий спосіб усувають недоліки що характерні кожному засобу фіксації. Це підвищує надійність та достовірність зафіксованих доказів, які виступають у формі показань свідків, експертів, робить прозорим весь хід судового засідання.

Технічне фіксування судового процесу прискорює розгляд справи. В той же час воно зобов'язує суд діяти суворо в рамках процесуального закону та сприяє підвищенню культури судочинства.

Технічне фіксування фактично розширює поняття принципів усності та безпосередності в часі. Так, якщо цивільна справа слухається декілька днів, то готуючись до судового засідання суддя має можливість прослухати фонограму одного із попередніх судових засідань з першоджерел, щоб краще запам'ятати безпосередні пояснення того чи іншого учасника судового засідання.

Стаття 198 ЦПК України вказує на обов'язковість повної фіксації технічними засобами судового процесу. Таке широке використання судом звукозапису забезпечує найбільш повне і точне відтворення всього ходу судового засідання і разом з письмовою формою судового протоколу та рішенням суду є одним із основних судових документів, на основі якого апеляційні та касаційні суди отримують уявлення про те, хто з учасників судового засідання давав пояснення безпосередньо в суді, чи був допитаний в порядку судового доручення. В них відтворено, чи безперервно слухалась справа, чи з якихось причин була відкладена, або провадження по справі було зупинено, чи робились перерви в судових засіданнях, та які мотиви суд приводив в присутності сторін щодо цих обставин. Слід зазначити, що на практиці іноді судді, об'явивши про відкладення справи чи перерву в судовому засіданні, не пояснюють сторонам підстави щодо таких дій.

Для оцінки і вірного розуміння змісту пояснень учасників процесу важливо знати не лише відповіді сторін, свідків, третіх осіб, експертів. Важливо також знати суть і характер поставлених їм питань. В той же час до протоколу судового засідання, який характеризував судові засідання, до недавнього часу, як правило, питання не заносились. Тому з письмового протоколу неможливо уявити, яким тоном і в якій формі було задане питання, що в практичному плані має дуже важливе значення для з'ясування змісту отриманої відповіді. В той же час фонограма дозволяє секретареві перевірити вірність записів, викладених в протоколі судового засідання.

Якщо ж позивач чи відповідач звертаються з заува-

женнями на протокол судового засідання, то фонограма судового процесу допоможе суду об'єктивно вирішити дане питання.

Звукозапис змінює й характер опитування учасників процесу в суді. При складанні письмового протоколу головуючий в ході судового засідання постійно піклується про необхідність забезпечення повноти запису, що вимушує його вести допит свідків, експертів, вислуховувати пояснення сторін в уповільненому темпі, що відтепер фактично усувається. В той же час звукозапис не повинен психологічно впливати на людей, які не звикли до такого спілкування з судом, сторонами, чи свідками. Тому суд не повинен акцентувати увагу учасників процесу на звукозапису, так як це може привести до розбалансованості судового процесу, що в свою чергу не приведе суд до бажаного результату – виконання завдань цивільного судочинства. В той же час це дисциплінує сторони, свідків, вони краще будуть обдумувати свої відповіді. Намагання ж під яким-небудь приводом змінити дані пояснення можуть бути судом легко перевірені.

Крім того, в судовому засіданні допустимі співставлення пояснень свідків, свідків і сторін, свідків і експертів. Це можливо і у разі відсутності когось в наступних судових засіданнях. При цьому пояснення однієї із сторін кожного разу будуть мати форму першоджерела, що є важливим для суду, так як розбіжності в поясненнях свідків, чи свідків і сторін потребує повторного виклику особи до суду, що тягне за собою не лише незручності для сторін, які зобов'язані забезпечити докази по справі, але й додаткові матеріальні витрати.

В той же час, на нашу думку, статтю 198 ЦПК України необхідно доповнити частиною п'ятою такого змісту: "Після закінчення судового засідання сторони, при бажанні, мають право ознайомитись з матеріалами звукозапису, подавши при цьому письмову заяву судді. Суддя в разі відсутності заперечень дає щодо цього свій дозвіл. Заява приєднується до протоколу судового засідання. У разі ж відмови в наданні права на ознайомлення з фонограмою судового засідання, суддя зобов'язаний постановити щодо таких мотивів, ухвалу, яка може бути оскаржена".

Крім того, хоча закон і зобов'язує суди фіксувати судові процеси технічними засобами, але на нашу думку, необхідності щодо запису всіх без виключень судових процесів не має. Так, справи про розірвання шлюбу, стягнення аліментів, справи окремого провадження та деякі інші, обов'язкового технічного фіксування не потребують. Зву-

козапис всіх же судових процесів приведе до значних матеріальних витрат, які потрібні на придбання CD-дисків, тому доцільно було б змінити частину першу ст.198 ЦПК України, виклавши її в наступній редакції: "Судом здійснюється повне фіксування судового процесу технічними засобами лише за клопотанням сторін, яке повинно надійти до суду у письмовому вигляді". В той же час закон не визначає, який же термін потрібно зберігати CD-диски? На нашу думку, такий термін повинен бути не більше одного року. Це впливає зі змісту частини другої ст.321 ЦПК України про те, що касаційне оскарження обмежується одним роком. Таким чином, технічне фіксування судового процесу як складова принципу гласності, тісним чином пов'язується з принципом усності, безпосередності та безперервності. При цьому інформаційність у вигляді першоджерела існує в продовж значного часу у незмінній формі, тому такі пояснення при розгляді справ в апеляційному чи касаційному судах, які зафіксовані в їх незмінній природній формі, допоможуть найбільш повно і точно захистити права людини.

Вважаємо, що сьогодні потребують більш глибокого дослідження питання принципів усності та безпосередності в заочному та наказовому провадженнях із можливістю застосування повного фіксування технічними засобами таких процесів, що в майбутньому є дуже важливим щодо захисту порушених прав чи охоронюваних законом інтересів як фізичних так і юридичних осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мальшев К.И. Курс гражданского судопроизводства. -СПб., 1876. -Т.1. -444 с.
2. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2002 р. за даними судової статистики // Вісник Верховного Суду України. -2003. -№ 3. -С.40-55.
3. Цивільний процесуальний кодекс України -Х: ТОВ "Одісей", 2002 -176 с.
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України "Про господарські суди". -К.: Юрінком Інтер, 2001. -96 с.
5. Адміністративний процесуальний кодекс України (проект): Додаток до журналу "Вісник Верховного Суду України". -2001. -№ 5. -К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001 -160 с.

Надійшло до редколегії 24.06.2003

ЯСЫНОК Н.М. ПРИНЦИПЫ УСТНОСТИ, НЕПОСРЕДСТВЕННОСТИ И НЕПРЕРЫВНОСТИ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ И ИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С ПРИНЦИПОМ ГЛАСНОСТИ И НЕОБХОДИМОСТЬЮ ПОЛНОГО ФИКСИРОВАНИЯ ТЕХНИЧЕСКИМИ СРЕДСТВАМИ СУДЕБНЫХ ПРОЦЕССОВ
Рассмотрены законодательные требования в отношении состояния фиксации судебного процесса техническими средствами.

***

JASYNOK N.M. PRINCIPLES OF ORAL SPEECH, THE SPONTANEITY AND THE CONTINUITY IN CIVIL PROCESS AND THEIR INTERACTION WITH THE PRINCIPLE OF PUBLICITY AND NECESSITY OF FULL FIXATION BY MEANS OF LITIGATION

Legislative requirements are considered concerning a condition of fixation of litigation by means.